

**ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ У СИСТЕМІ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ**Чугунов І.Я.,
Ігнатюк І.М.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання планування видатків бюджету в умовах економічних перетворень.

Метою дослідження є розкриття сутності формування видатків бюджету як інструменту впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний методи, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. Розкрито економічну сутність формування видатків бюджету як складової системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни, яка полягає у застосуванні сукупності інструментів управління бюджетними ресурсами, що включають визначення цілей та напрямів суспільного розвитку, інноваційних завдань економічного зростання, прогнозних показників обсягів бюджетних асигнувань, взаємозв'язку основних функцій та завдань, програмних заходів учасників бюджетного процесу, державного фінансового контролю та оцінки ефективності використання бюджетних коштів, що сприятиме посиленню динамічної збалансованості бюджетної системи, обґрунтованості бюджетного планування, підвищенню ефективності бюджетних видатків та результативності бюджетних програм. Удосконалено підходи до формування якісного рівня показників результативності бюджетних програм з метою встановлення ступеня досягнення планових показників, мети, завдань, що дозволить посилити взаємозв'язок між використаними фінансовими ресурсами та отриманими результатами, підвищити рівень відповідних управлінських рішень у сфері планування видатків бюджету. Дістало подальшого розвитку методологічні засади перспективного прогнозування та здійснення стратегічного планування видатків бюджету виходячи з їх впливу на динаміку соціально-економічних показників та напрями суспільного розвитку. Узагальнено та систематизовано досвід здійснення планування та виконання видаткової складової бюджету у країнах із розвинутою та трансформаційною економікою.

Галузь застосування результати роботи. Видатки бюджету. Формування бюджетних видатків у системі фінансово-економічного регулювання.

Висновки. Бюджетні видатки є вагомим інструментом макроекономічної політики, за їх допомогою держава має можливість здійснювати вплив на розміщення фінансових ресурсів, зайнятість, рівень цін, структуру суспільного виробництва, соціальні перетворення. Підвищення ефективності бюджетних видатків вимагає дотримання низки макроекономічних умов, зокрема збалансованість бюджету, планування видатків бюджету з урахуванням пріоритетів державної політики соціально-економічного розвитку, розширення фінансових повноважень розпорядників, одержувачів бюджетних коштів з одночасним посиленням відповідальності керівників установ за досягнення результатів виконання бюджетних програм. Програмно-цільовий метод планування видатків бюджету як інструмент бюджетного регулювання надає можливість встановити пріоритети в межах граничних обсягів бюджетних асигнувань, регулювати розподіл коштів між бюджетними програмами, сприяти більшій ефективності та прозорості використання бюджетних ресурсів, посилити взаємозв'язок між використаними бюджетними коштами та отриманими відповідними результатами, рівнем наданих суспільних послуг. Важливою умовою посилення впливу видаткової частини бюджету на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства є розробка та запровадження обґрунтованих методів визначення обсягів і структури видатків бюджету, запровадження дієвого механізму оптимізації бюджетних програм, удосконалення порядків використання бюджетних коштів. Сукупність досягнутих результативних показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету, дієвості інституційних перетворень розвитку суспільного середовища становить економічну сутність ефективності бюджетних видатків як складової системи державного регулювання соціально-економічного розвитку країни.

Ключові слова: бюджетна система, формування видатків бюджету, програмно-цільовий метод планування видатків бюджету, перспективне прогнозування бюджетних видатків, соціально-економічний розвиток країни, ефективність використання бюджетних коштів.

**ФОРМИРОВАНИЕ РАСХОДОВ В СИСТЕМЕ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ**Чугунов И.Я.,
Игнатюк И.М.

Предметом исследования являются теоретические и практические вопросы планирования расходов бюджета в условиях экономических преобразований.

Целью исследования является раскрытие сущности формирования расходов бюджета как инструмента влияния на социально-экономическое развитие страны.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурный, сравнительный, факторный методы, что позволило реализовать концептуальное единство исследования.

Результаты работы. Раскрыта экономическая сущность формирования расходов бюджета как составной системы бюджетного регулирования социально-экономического развития страны, которая заключается в применении совокупности инструментов управления бюджетными ресурсами, включающих определение целей и направлений общественного развития, инновационных задач экономического роста, прогнозных показателей объемов бюджетных ассигнований, взаимосвязи основных функций и задач, программных мероприятий участников бюджетного процесса, государственного финансового контроля и оценки эффективности использования бюджетных средств, что будет способствовать усилению динамической сбалансированности бюджетной системы, обоснованности бюджетного планирования, повышению эффективности бюджетных расходов и результативности бюджетных программ. Усовершенствованы подходы к формированию качественного уровня показателей результативности бюджетных программ с целью установления степени достижения плановых показателей, целей, задач, что позволит усилить взаимосвязь между использованными финансовыми ресурсами и полученными результатами, повысить уровень соответствующих управленческих решений в области планирования расходов бюджета. Получило дальнейшего развития методологические основы перспективного прогнозирования и осуществления стратегического планирования расходов бюджета исходя из их влияния на динамику социально-экономических показателей и направления общественного развития. Обобщен и систематизирован опыт осуществления планирования и исполнения расходной составляющей бюджета в странах с развитой и трансформационной экономикой.

Область применения результатов работы. Расходы бюджета. Формирование бюджетных расходов в системе финансово-экономического регулирования.

Выводы. Бюджетные расходы являются весомым инструментом макроэкономической политики, с их помощью государство имеет возможность оказывать влияние на размещение финансовых ресурсов, занятость, уровень цен, структуру общественного производства, социальные преобразования. Повышение эффективности бюджетных расходов требует соблюдения ряда макроэкономических условий, в частности сбалансированность бюджета, планирование расходов бюджета с учетом приоритетов государственной политики социально-экономического развития, расширения финансовых полномочий распорядителей, получателей бюджетных средств с усилением ответственности руководителей учреждений за достижение результатов выполнения бюджетных программ. Программно-целевой метод планирования расходов бюджета как инструмент бюджетного регулирования позволяет установить приоритеты в пределах предельных объемов бюджетных ассигнований, регулировать распределение средств между бюджетными программами, способствовать большей эффективности и прозрачности использования бюджетных ресурсов, усилить взаимосвязь между использованными бюджетными средствами и полученными соответствующими результатами, уровнем предоставляемых общественных услуг. Важным условием усиления влияния расходной части бюджета на экономический рост и социальное развитие общества является разработка и внедрение обоснованных методов определения объемов и структуры расходов бюджета, введение действенного механизма оптимизации бюджетных программ, совершенствование порядков использования бюджетных средств. Совокупность достигнутых результативных показателей, соответствующих основным целям и задачам бюджетных назначений с учетом объема осуществленных расходов бюджета, эффективности институциональных преобразований развития общественной среды составляет экономическую сущность эффективности бюджетных расходов как составляющей системы государственного регулирования социально-экономического развития страны.

Ключевые слова: бюджетная система, формирование расходов бюджета, программно-целевой метод планирования расходов бюджета, перспективное прогнозирование бюджетных расходов, социально-экономическое развитие страны, эффективность использования бюджетных средств.

BUDGET EXPENDITURE FORMATION IN THE SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Chugunov I.Ya,
Ihnatiuk I.M.

The subject of research is the theoretical and practical issues of planning expenditures in terms of economic transformation.

The article purpose is the disclosure of formation of expenditures as an instrument of influence on socio-economic development.

Research methods. In this paper is used a set of scientific methods and approaches, including systemic, structural, comparative, factorial methods that allowed to realize conceptual integrity of the study.

Results of work. Paper discloses the economic essence of the formation of budget expenditures as a component of the budget management of socio-economic development, which consists in the application of tools set of budget resources, including the definition of objectives and directions of social development, the innovative objectives of economic growth, predictive indicator of budgetary allocations, the relationship of the main functions and tasks of program activities of the budget process, public financial control and evaluation of budget funds that will contribute to strengthening the dynamic balance of the budget system, justification of budget planning, raising efficiency of budget spending and the budget programs. Are improved the approaches to the formation of quality of performance indicators for budget programs in order to establish the degree of achievement of targets, goals, tasks that will allow to strengthen relationship between the financial resources used and results, improve appropriate management decisions in planning the budget. We got the further development of methodological principles of perspective forecasting and strategic planning of budget expenditures based on their impact on the dynamics of socio-economic indicators and trends of social development. Generalized and systematized experience of planning and execution of the budget expenditure in countries with developed and transitional economies.

Scope of results. Budget expenditures. Formation of expenditures in the financial system and economic regulation.

Conclusions. Budgetary expenditures are an important instrument of macroeconomic policy, with their help, the government has the ability to influence the allocation of financial resources, employment, price level, the structure of social production and social transformation. Improving the efficiency of public spending requires compliance with a number of macroeconomic conditions, including balanced budget of planning budget expenditures considering policy priorities of socio-economic development, the expansion of the powers of financial managers, recipients of budget funds while strengthening accountability of managers for the institutions achievement of budget programs. The set of performance indicators achieved, corresponding to the main goals and objectives of budget allocations made taking into account the volume of budget expenditures, efficiency of institutional transformation of the social environment of the economic substance of the efficiency of public spending as part of the system of state regulation of social and economic development.

Keywords: budget system, the formation of budget expenditures, program-target method of planning budget expenditures, budget expenditures perspective forecasting, socio-economic development, efficient use of public funds.

Постановка проблеми. Здійснення ефективної політики у сфері бюджетних видатків займає вагоме місце у процесі регулювання економічного розвитку країни. Виважений підхід щодо планування видатків бюджету є важливою передумовою дієвої соціально-економічної політики. Державою використовуються видатки бюджету як вагомий інструмент реалізації фінансової політики, забезпечується економічне зростання, відповідні соціальні гарантії населення, удосконалення структури суспільного виробництва. Формування видатків бюджету заслуговує відповідної уваги виходячи з необхідності підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами держави в умовах їх обмеженості та досягнення запланованих економічних та соціальних показників. Перспективне прогнозування та планування бюджетних видатків впливає на обґрунтованість показників соціально-економічного розвитку країни. Важливим є визначення напрямів розвитку системи формування бюджетних видатків, враховуючи провідний досвід країн з розвинутою та трансформаційною економікою. З метою посилення результативності використання бюджетних коштів потребують удосконалення відповідні фінансові інституції та механізми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері регулювання бюджетних видатків, можна назвати праці Ш. Бланкарта [1], Дж. Б'юкенена [2], А. Вагнера, С.Вітте, Дж.М.Кейнса, В.Лебедева, С.Лушина, І.Озерова, В.Родіонової, П. Самуельсона, М.Сперанського[6], Дж.Стігліца, С. Фішера, Л. Фридмана, Дж. Хікса, Г.Шахової, І.Янжула.

Питанням формування видатків бюджету та їх впливу на соціально-економічний розвиток країни присвячені праці вітчизняних вчених: Т.Боголіб, О.Василика, В.Глуценка, І.Запатріної[4], Л.Лисяк, І.Лук'яненко, І.Луніної, І.Лютого, Д. Полозенка[5], В.Федосова[7], І.Чугунова [3, 8], С. Юрія[7] та інших.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання планування видатків бюджету в умовах економічних перетворень.

Метою статті є розкриття сутності формування видатків бюджету як інструменту впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний методи, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Результати дослідження. Держава застосовує відповідні форми впливу на економіку, зокрема здійснення державних інвестицій, фінансування галузей, що визначають науково-технічний прогрес, надання субсидій організаціям і населенню, досягаючи тим самим відповідних змін економічних пропорцій. Таким способом держава виконує багатопланову роль в економіці. Бюджетні видатки широко використовуються для міжгалузевого і територіального перерозподілу фінансових ресурсів з метою раціонального розміщення виробничих структур, сприяння економічному розвитку в регіонах і державі в цілому. Для процесів розподілення бюджетних ресурсів держави є характерним взаємозв'язок та різноманітність. Вони охоплюють відповідні відносин з приводу розподілу і використання бюджетних коштів і

відображають напрями спрямування бюджетних ресурсів держави. Основою такого розподілу є функції держави, їх обсяг і характер. Існує тісний діалектичний взаємозв'язок між функціями держави та видатками бюджетів: збільшення функцій зумовлює збільшення видатків, і навпаки. Функції держави є визначальним чинником, який впливає на обсяги видатків бюджетів та їх розподіл і використання, адже без достатнього рівня бюджетних ресурсів ускладнюється якісне виконання відповідних завдань. Економічна сутність ефективності бюджетних видатків як інструменту системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку полягає у сукупності досягнутих результативних показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету, дієвості інституційних перетворень суспільного середовища. За допомогою видатків бюджету держава може змінювати структуру виробництва, впливати на результати господарювання економічних суб'єктів, здійснювати соціальні перетворення, тим самим забезпечуючи вплив на розвиток економіки та соціальної сфери. Особливої уваги заслуговують питання формування видаткової частини бюджету у відповідності до визначених пріоритетів розвитку економіки, необхідності підвищення ефективності управління такими ресурсами, досягнення результативності від здійснених бюджетних видатків на всіх стадіях бюджетного процесу. Бюджетні видатки позитивно впливають на темпи зростання економіки, при цьому має значення не тільки їх обсяг, але і оптимальна структура, яка визначає їх напрями використання. Обсяг та структура видатків бюджету держави визначається особливостями соціально-економічної моделі, що реалізується. Видатки бюджету за умови обґрунтованості їх структури відповідно до функцій держави та макроекономічної ситуації відіграють активну роль у досягненні завдань соціально-економічного розвитку країни. Вибір оптимального рівня, обсягу державних видатків є одним із ключових завдань в процесі формування видаткової частини бюджету. Кожна країна приймає рішення щодо рівня видатків у межах загальних економічних принципів, виходячи з цілей власної економічної політики та особливостей внутрішнього середовища. Факторами, які визначають рівень державних видатків є, зокрема історичні тенденції в проведенні бюджетної політики, рівень державних фінансових можливостей, ставлення країни до перерозподілу доходів, трансфертна політика, соціальні проблеми, процедури прийняття бюджетних рішень, уявлення що є суспільним благом, і відповідно, на які потреби необхідно спрямовувати кошти бюджету.

Основна регулююча роль видатків бюджету полягає у перерозподілі валового внутрішнього продукту між сферами економічної діяльності, адміністративними одиницями країни, соціальними групами населення для забезпечення дієвості соціально-економічного розвитку. Видатки бюджету за економічною сутністю є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням для зростання суспільного добробуту. Структура та стан розвитку економіки країни, рівень економічних відносин визначають обсяги видатків бюджету. Зміст і характер бюджетних видатків полягає у забезпеченні виконання державою своїх функцій. Призначення бюджетних видатків сприяє задоволенню важливих потреб суспільства у розвитку економіки і соціальної сфери, державного управління, оборони, забезпечення громадського порядку, безпеки держави тощо. Основними передумовами досягнення якісного рівня здійснення державного регулювання є виваженість підходів при формуванні бюджетних видатків, що сприятимуть реалізації основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. Доцільним є планування бюджетних програм та суспільних послуг, які відповідають встановленим пріоритетам держави, є найбільш ефективними та дієвими, спроможними забезпечувати економічну стійкість у довгостроковій перспективі. На процес формування видаткової частини бюджету, яка є одним з основних елементів системи бюджетного регулювання, перш за все, впливає дохідна частина бюджету та показник дефіциту (профіциту) бюджету. Завданнями держави в умовах економічного спаду є підтримка бюджетних видатків на постійному рівні, по можливості їх збільшення. В умовах обмеженості фінансових ресурсів бюджету в першу чергу відбувається фінансування заходів соціального характеру, проте направлення коштів бюджету на видатки розвитку надає можливість забезпечувати позитивний вплив на економічне зростання у перспективі та як наслідок збільшення доходів та видатків бюджету[8].

Бюджетні видатки є вагомим інструментом макроекономічної політики, за їх допомогою держава має можливість здійснювати вплив на розміщення фінансових ресурсів, зайнятність, рівень цін, структуру суспільного виробництва, соціальне забезпечення. Питання посилення впливу видатків бюджету на соціально-економічний розвиток країни є актуальними для економік багатьох країн світу. Покращення якісного рівня планування видаткової частини бюджету країни, посилення взаємозв'язку між витраченими ресурсами бюджету та отриманими результатами, підвищення ефективності від використаних бюджетних коштів, отримання максимального результату при мінімальних фінансових вкладеннях є важливими завданнями для країн з розвинутою та трансформаційною економікою. У Франції видатки бюджету представляються в розрізі основних напрямів бюджетної політики, які дістали назву - місії уряду. Створення нової місії є винятковою прерогативою уряду, за внутрішнім змістом місія є політичним поняттям, використовуваним в цілях стратегічного планування, і не є бюджетною програмою. У парламенті Франції видатки державного бюджету обговорюються і затверджуються саме по місіях, у межах яких законодавці мають право перерозподіляти видатки між програмами. В той же час первинним поняттям при формуванні програмного бюджету залишається бюджетна програма, а місії уряду служать для аналітичного упорядкування програм. Завдяки структурованості видатків бюджету за відповідними напрямками соціально-економічного розвитку, що відображено в місіях і програмах, бюджет став більш дієвим, прозорим для

суспільства. Французька концепція виконання бюджетних програм базується на підвищенні ефективності видатків та вимірюється, зокрема такими показниками, як якість державних послуг, результативність та вплив на соціально-економічний розвиток країни від реалізації бюджетної програми.

Реформування бюджетного процесу в Австралії пройшло наступні етапи: бюджетування по затратам, програмне бюджетування, та на даний час відбувається бюджетування по результату, як вагома система центрального менеджменту бюджетної системи. Законодавчою основою бюджетного процесу в Австралії є Закон «Статут чесності та прозорості бюджету», яким встановлено наступне: уряд повинен мати концепцію фіскальної фінансової політики на кожен рік; бюджет формується в розрізі програм на один рік, проте із підготовкою розрахунків на подальші три роки; через півроку бюджет повинен бути переглянутий і уточнений; звіт про виконання бюджету складається відповідно до міжнародних стандартів. Таким чином, бюджет формується на один наступний рік, також провадяться розрахунки на послідовні три роки, тобто одночасно здійснюються розрахунки бюджету на чотири роки. Складовими довгострокової бюджетної політики Австралії являються: окреслення загальних концептуальних питань на термін 40 років, більш детальне планування із коректуванням у кожні три роки на термін 20 років, деталізоване планування по програмам на термін 4 роки. Видатки по довгостроковим зобов'язанням затверджуються у необхідній сумі щорічно, законодавством передбачено відповідальність у випадку відмови сторін від виконання зобов'язань. На даний час будь-які видатки із бюджету Австралії відносяться до однієї із бюджетних програм, загальна кількість яких сягає від п'ятиста до шестиста. Бюджет Австралії в останні роки відрізняється достатньо високою соціальною спрямованістю - адресною підтримкою різних вікових верств населення по низці програм, зокрема освітнім, медичним, пенсійним, житловим.

Актуальним та корисним є досвід Канади у питаннях проведення бюджетної політики, та зокрема формуванні видаткової складової бюджету країни, зважаючи на наявність тривалої, багаторічної практики функціонування бюджетної системи в умовах бюджетування, орієнтованого на результат та застосування моделі використання бюджетних ресурсів з одним із найвищих у світі ступенем економічної ефективності. У кінці двохтисячних років в Канаді запроваджено нову концепцію управління видатками, ціль якої – бюджетування та звітність, що базуються на інформації про результативність видатків. Зазначена концепція планування видатків бюджету передбачає, що бюджетні рішення повинні відповідати принципам ефективності, економічності, співвідношенню «ціна – якість», принцип результативності видатків став домінуючим. У Канаді завдяки постійному запровадженню все більш прогресивних механізмів відбуваються системні зміни у сфері управління видатками бюджету. Ключовою особливістю є виваженість підходу уряду при формуванні основних пріоритетів соціально-економічного розвитку, плануються такі програми та суспільні послуги, які відповідають встановленим пріоритетам держави та суспільства, є найбільш ефективними, результативними, дієвими, спроможними забезпечувати стійкість у довгостроковій перспективі. Здійснюються системні оцінювання результативності програм видатків, стратегічні перегляди існуючих програм. Реформування у підходах державного управління видатками відбуваються постійно через підвищення відповідальності державних органів управління.

Як показує світовий досвід, застосування програмно-цільового методу надає змогу передбачити результати виконання кожної бюджетної програми, оцінити ефективність використання державних коштів; пов'язує здійснені витрати з їх соціальною та економічною ефективністю. Моніторинг і оцінка бюджетних програм включають, зокрема, порівняння результатів і витрат на їх досягнення, аналіз тривалості їх виконання, необхідності й відповідності цих програм вимогам часу. Достатнього впровадження набули програмно-цільовий метод планування видатків бюджету, у тому числі у середньостроковій перспективі, система оцінювання бюджетних програм, що включають відповідні результативні показники. Суттєві зміни відбулися у системі державного фінансового контролю, розвитку відомчого контролю та аудиту [3]. Проведене узагальнення та систематизація досвіду здійснення планування та виконання видаткової частини бюджету у країнах із розвинутою та трансформаційною економікою, у тому числі стратегічні принципи бюджетного планування, управління бюджетними асигнуваннями, надають можливість із врахуванням цього досвіду покращити основні засади бюджетного планування, підвищити рівень відповідальності учасників бюджетного процесу, ефективності бюджетних коштів при формуванні видатків бюджету та реалізації бюджетних програм в Україні. Позитивним чином впливає на темпи економічного зростання оптимізація структури бюджетних видатків, яка визначає напрями спрямування державних коштів. Структура видатків має необхідність до коригування у залежності від пріоритетів бюджетної політики, фінансових можливостей бюджету, економічного стану країни. Одним із інструментів, який випробуваний у багатьох країнах світу та забезпечує узгодження бюджетних видатків із пріоритетами державної політики є програмно-цільовий метод планування видатків бюджету. Застосування такого методу сприяє із визначенням пріоритетів здійснення державних видатків у межах існуючих фіскальних обмежень. При програмно-цільовому методі формування бюджету відомча класифікація видатків бюджету відіграє достатньо важливу роль в частині упорядкування споріднених між собою по напрямкам та цілям бюджетними програмами в межах одного головного розпорядника бюджетних коштів. Надає можливість оптимізувати кількість бюджетних програм, удосконалюючи при цьому бюджетне планування і вибудовуючи більш чітку систему державного фінансового управління.

У цілому на даний час сформовано законодавче підґрунтя для забезпечення достатньо дієвого функціонування бюджетної системи країни, проведення послідовної бюджетної політики у сфері

формування видатків. Розвиток системи бюджетного регулювання у сфері видатків були направлені на фінансову стабілізацію за рахунок підвищення керованості процесом управління видатками бюджету, удосконалення процесу формування видатків в залежності від потреб соціально-економічного розвитку, встановлення контролю за ефективним використанням бюджетних коштів. Протягом останніх років було прийнято та відбувається реалізація низки програмних документів, направлених на вдосконалення бюджетної системи, розвитку відповідних інституційних засад, підвищення ефективності державних видатків, покращення якості надання суспільних послуг органами державної влади та установами, організаціями бюджетної сфери. Розвиток середньострокового бюджетного прогнозування в рамках подальшого реформування системи стратегічного планування надасть змогу узгодити державну політику в часовому просторі на коротко та середньострокову перспективу, за регіональною та галузеву ознаками; узгодити бюджетні програми з пріоритетами соціально-економічного розвитку; забезпечити послідовність соціально-економічної та податково-бюджетної політики.

На даному етапі розвитку бюджетних видатків як складової державних фінансів важливим є здійснення дієвих перетворень системи їх управління шляхом використання обґрунтованих методів планування з метою покращення результативності витрачання бюджетних коштів, надання державних послуг, спрямованих на отримання якісного суспільно-значимого кінцевого результату. Удосконалення інституційних засад системи формування бюджетних видатків в умовах трансформації економіки дозволяє посилити прозорість та результативність бюджетного процесу як дієвого інструменту розвитку економічних відносин. Планування видатків бюджету виступає як науково-обґрунтований процес визначення напрямів використання бюджетних ресурсів з метою вирішення питань динамічного та пропорційного соціально-економічного розвитку країни. Якісне формування бюджетних видатків як один з вагомих інструментів управління економічними процесами створює передумови для своєчасного забезпечення фінансовими ресурсами суспільного розвитку. Раціональний вибір форм та методів використання фінансових ресурсів дозволяє забезпечити ефективність і підвищити результативність видатків бюджету. Процесу формування видатків бюджету належить достатньо вагоме місце як в управлінні бюджетною системою, так і в управлінні фінансовою системою країни. За допомогою бюджетних видатків досягаються необхідні пропорції в розподілі валового внутрішнього продукту між галузями економіки і територіями держави, забезпечуються фінансовими ресурсами пріоритетні сфери економічної діяльності, проводиться єдина збалансована бюджетна політика.

Питома вага видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті за період 2001 - 2014 років становила 31,77 відсотка, у тому числі у 2001 - 2005 роках - 28,83 відсотка, 2006 - 2010 роках - 33,11 відсотка, 2011 - 2014 роках - 34,01 відсотка. Динаміка частки видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті протягом 2001 - 2014 років показує, що найбільше середнє значення цього показника за наведений період становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення - 7,63 відсотка; освіту - 6,29 відсотка; економічну діяльність - 4,46 відсотка; найменше - видатки на охорону навколишнього природного середовища - 0,31 відсотка; духовний та фізичний розвиток - 0,83 відсотка, житлово-комунальне господарство - 0,87 відсотка. При цьому зазначена питома вага видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2006 - 2010 роках збільшилася на 1,93 відсоткові пункти, 2011- 2014 роках - на 0,82 відсоткові пункти; на освіту - на 1,24 та 0,16 відсоткові пункти відповідно. У 2006-2010 роках зазначена питома вага зменшилася - на загальнодержавні функції - 0,24 відсоткові пункти, оборону - 0,50 відсоткові пункти. З метою досягнення ефективного розподілу бюджетних ресурсів в умовах їх обмеженості, забезпечення більш ефективного їх використання, підвищення прозорості бюджетного процесу, встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання, підвищення якості надання державних послуг, доступності бюджету для суспільства починаючи у 2002 році запроваджується програмно-цільовий метод планування бюджету. Програмно-цільовий метод складання бюджету або принцип планування бюджету за бюджетними програмами - є системою прийняття управлінських рішень на всіх стадіях бюджетного процесу щодо розподілу бюджетних ресурсів шляхом планування, виконання бюджетних програм та аналізу їх результативності на предмет досягнення поставлених цілей, отримання кінцевого результату.

Здійснення видатків через сформовані бюджетні програми сприяє прийняттю більш ефективних рішень щодо необхідності та доцільності здійснення цих видатків за рахунок бюджетних коштів. Зазначене сприяє створенню таких умов для розробки і реалізації бюджетної політики, в яких стає можливим прийняття значно раціональніших фінансових рішень стосовно рівня та складу видатків бюджету. Методологічні засади фінансового регулювання у сфері планування видатків бюджету ґрунтуються на системі взаємопов'язаних складових програмно-цільового методу: бюджетних програмах, відповідальних виконавцях, результативних показниках виконання програм, інтеграція яких у бюджетне планування дозволила розширити перелік інструментів управління видатками бюджету та посилити їх спрямованість на кінцеві результати, підвищити дієвість бюджетного процесу. Підвищення обґрунтованості розподілу бюджетних коштів впливають на посилення якості реалізації бюджетної політики. Врахування оцінки результативності виконання бюджетних програм при підготовці бюджетних запитів позитивним чином відображаються на ефективності виконання бюджетних програм.

Планування видатків бюджету за програмно-цільовим методом передбачає здійснення кожним головним розпорядником бюджетних коштів на стадії розробки бюджетного запиту та підготовки пропозицій

до проектів бюджету низки відповідних дій щодо найбільшої оптимізації видатків, у тому числі і шляхом скорочення кількості бюджетних програм та концентрації ресурсів на основних напрямках діяльності шляхом ретельного аналізу та відбору саме тих бюджетних програм, які забезпечать досягнення визначених стратегічних цілей; включення пріоритетних та ефективних видатків, зокрема тих, які стосуються виконання основних функцій і завдань відповідного головного розпорядника, з урахуванням інформації про виконання паспортів бюджетних програм за попередні бюджетні роки. Програмно-цільовий метод як дієвий інструмент орієнтований на досягнення мети відповідно до встановлених пріоритетів, забезпечує планування бюджету на середньострокову перспективу. Метою запровадження середньострокового бюджетного планування є покращення макроекономічного балансу завдяки розробки узгоджених та реалістичних прогнозів доходів бюджету; визначення загальних цілей бюджетної політики та забезпечення відкритості у їх досягненні впродовж низки років; визначення і дотримання чітких пріоритетів у сфері бюджетних видатків; удосконалення розподілу бюджетних коштів, спрямованих на досягнення стратегічних пріоритетів; підвищення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів за ефективне та раціональне їх використання; посилення загального державного фінансового контролю на всіх стадіях бюджетного процесу. На даний час потребують вирішення завдання по посиленню системності та послідовності у реалізації бюджетної політики у сфері планування видатків бюджету; удосконалення стратегічного планування діяльності головних розпорядників бюджетних коштів; планування бюджетних програм відповідно до завдань і функцій органів виконавчої влади; досягнення відповідних результатів за умови використання мінімального обсягу бюджетних коштів; пошук оптимальної структури та змісту бюджетних програм, їх відповідність напрямом соціально-економічного розвитку країни; досягнення поставленої мети у процесі виконання бюджетної програми; спрямування бюджетних коштів лише на цілі та завдання, визначені планом діяльності головного розпорядника бюджетних коштів [8].

Пріоритетними завданнями на шляху подальшого удосконалення та розвитку програмного методу планування видатків бюджету є формування бюджетних програм на основі довгострокових пріоритетів державної політики; упорядкування структури головних розпорядників коштів державного бюджету; перегляд структури бюджетних програм з метою їх оптимізації; удосконалення механізму взаємодії між головними розпорядниками бюджетних коштів та відповідальними за виконання бюджетних програм; запровадження постійного моніторингу виконання та системи вимірювання результативності виконання бюджетних програм з метою прийняття управлінських рішень; посилення системи контролю за ефективним та результативним використанням бюджетних коштів та досягненням визначених цілей за кожною бюджетною програмою. Бюджетне регулювання у сфері видатків як складова бюджетної політики, суттєво впливає на темпи суспільного розвитку країни, на створення оптимальних умов для структурної перебудови економіки, активізацію процесів інноваційного розвитку, сприяє розбудові соціальної інфраструктури, що є передумовами забезпечення суспільства культурно-духовним розвитком, медичними послугами, скорочення безробіття. Бюджетне регулювання розглядається як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. До методів бюджетного регулювання у сфері видатків необхідно віднести розподіл видатків між бюджетами, які входять до складу бюджетної системи; збалансування бюджетів усіх рівнів завдяки надання фінансових ресурсів у вигляді субвенцій, дотацій, субсидій, трансферів; скорочення бюджетних видатків через секвестрування бюджету за потреби. Для поліпшення управління державними фінансами необхідно запровадження середньострокового планування; комплексне використання програмно-цільового методу планування видатків бюджету для усіх рівнів бюджетів; запровадження системи моніторингу і оцінювання ефективності бюджетних програм; гармонізація стандартів внутрішнього аудиту із стандартами Європейського Союзу; посилення ролі Міністерства фінансів України в питаннях контролю за установами, які здійснюють планування та використання видатків бюджету.

Виваженість, послідовність та обґрунтованість бюджетної політики у сфері бюджетних видатків як однієї із необхідних передумов розвитку та зважаючи на обмеженість фінансових ресурсів, існуючі на даний час умови економічного реформування, дозволить досягти подальшої стабілізації державних фінансів, продовжити розбудову конкурентоспроможної і наукоємної економіки, що позитивно вплине на загальне економічне зростання та збалансований розвиток держави та суспільства, забезпечить підвищення стандартів якості життя та зростання добробуту громадян країни. Середньострокове бюджетне планування та прогнозування є основою послідовної, виваженої бюджетної політики та досягнення достатнього рівня результативності видатків бюджету, спрямованих на економічне зростання. Питома вага прогнозного показника видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на 2017 – 2021 роки становить 33,95 відсотка, найбільше значення у 2019 році – 34,05 відсотка, найменше значення у 2018 році – 33,78 відсотка.

Одним із основних завдань бюджетної політики у сфері видатків є створення умов для справедливого розподілу фінансового ресурсу і забезпечення життєво необхідними рівнем та благами суспільства, що сприятиме покращенню якості людського капіталу та економічному зростанню. Важливим є проведення функціональної оцінки діяльності бюджетних установ; продовження реалізації заходів щодо економічного і раціонального використання державних коштів та перегляд таких заходів за результатами аналізу ефективності їх застосування та виходячи із поточного стану розвитку економіки; запровадження державного стратегічного планування як передумови для переходу на середньострокове бюджетне планування, забезпечивши узгодження

порядків та строків розроблення прогностичних і програмних документів економічного та соціального розвитку ; визначення стратегічних цілей та показників результату діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, у тому числі показників ефективності надання державних послуг, відповідно до пріоритетів державної політики, визначених Угодою про асоціацію Україна – ЄС, Стратегією сталого розвитку «Україна-2020». Сприятиме збалансованості державних фінансів та посиленню керованості розвитку економіки країни розробка і реалізація державної політики у сфері бюджетних видатків, які базуються на наукових положеннях. Таким чином, одним із головних завдань бюджетного регулювання у сфері видатків є оптимізація обсягу та структури з метою найбільш ефективного впливу на соціально-економічний розвиток держави, враховуючи динаміку економічних процесів. Підходи до визначення пріоритетних напрямів бюджетної політики у сфері видатків мають враховувати циклічність розвитку економіки, стійкість бюджетної системи, що сприятиме забезпеченню досягнення показників соціально-економічного розвитку країни [3].

Таблиця 1. Прогноз питомої ваги видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на 2017 – 2021 роки, відсотки

Функціональна класифікація	2017	2018	2019	2020	2021
Загальнодержавні функції	4,55	4,53	4,55	4,52	4,54
Оборона	2,05	2,02	2,05	2,02	2,03
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,84	2,83	2,85	2,86	2,85
Економічна діяльність	3,15	3,14	3,16	3,18	3,17
Охорона навколишнього природного середовища	0,28	0,27	0,29	0,28	0,27
Житлово-комунальне господарство	0,82	0,83	0,84	0,83	0,84
Охорона здоров'я	3,77	3,75	3,79	3,78	3,79
Духовний та фізичний розвиток	0,92	0,93	0,94	0,93	0,94
Освіта	6,50	6,48	6,52	6,55	6,54
Соціальний захист та соціальне забезпечення	9,04	9,00	9,06	9,10	9,08
Всього	33,92	33,78	34,05	33,98	34,02

Бюджетне регулювання у сфері видатків у наступних бюджетних періодах повинна бути направлена на підвищення рівня та якості життя населення - це має стати основною метою бюджетної політики, виконання зобов'язань перед громадянами, підтримку стратегічних та інноваційних галузей, створення потенціалу для стійкого економічного розвитку. Основою для вирішення соціальних проблем повинне стати стійке економічне зростання, що забезпечить створення нових робочих місць, збільшення заробітної плати в економіці, розширення фінансових можливостей держави. Необхідно продовжити здійснення бюджетної політики, спрямованої на посилення ефективності управління суспільними фінансами, здійснення комплексу заходів по оптимізації видаткових зобов'язань, підвищення ефективності бюджетних видатків. Підвищення ефективності видатків бюджетів у системі державного регулювання необхідно розглядати як вагомий частину реформування бюджетного процесу, що вимагає розробки відповідних заходів по оптимізації бюджетних видатків. Питання забезпечення ефективності використання коштів бюджету на всіх стадіях бюджетного процесу все більш вагомого значення набувають в контексті необхідності реалізації встановлених завдань соціально-економічного розвитку, бюджетної політики, програмних документів по підтримці відповідних сфер економіки в існуючих умовах обмеженості фінансових ресурсів і постійно зростаючих потреб щодо видатків економіки та суспільства.

Дієвість видатків бюджету визначається ступенем їх впливу та сприяння на вирішення завдань економічного та соціального розвитку країни в існуючих внутрішніх та зовнішніх умовах, виходячи з необхідності перерозподілу фінансових ресурсів для забезпечення соціальної справедливості, потребою забезпечувати певний рівень суспільних послуг, наявність не у повній мірі ефективної системи державного управління, зокрема у сфері фінансів. Вагомим завданнями на даному етапі трансформаційних змін в економіці є визначення шляхів та засобів більш виваженого використання наявних фінансових ресурсів з метою досягнення максимального ступеня задоволення існуючих потреб суспільного розвитку.

На даний час потребують одночасного вирішення важливі питання, насамперед пов'язані із підвищенням ефективності здійснення бюджетних видатків з метою забезпечення надання державних послуг при менших обсягах бюджетних ресурсів; контролю за бюджетними коштами на всіх рівнях та стадіях; можливість вивільнення бюджетних видатків для здійснення важливих інфраструктурних інвестицій з метою створення сприятливих умов для довгострокового зростання економіки. В Україні на законодавчому рівні вперше визначення ефективності як одного із принципів, на яких ґрунтується бюджетна система країни надано новою редакцією Бюджетного кодексу України: принцип ефективності та результативності визначено як необхідність прагнення усіх учасників бюджетного процесу при складанні та виконанні бюджетів досягати цілей, запланованих на основі національної системи цінностей та завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, місцевим самоврядуванням, при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів. До основних завдань оцінки ефективності бюджетних програм при виконанні державного бюджету необхідно віднести: визначення рівня ефективності та результативності

бюджетної програми шляхом встановлення взаємозв'язку між досягнутими результатами та використаним обсягом бюджетних коштів; визначення ступеня досягнення запланованої мети, виконання завдань бюджетної програми шляхом аналізу виконання результативних показників; виявлення чинників, що перешкоджають виконанню бюджетних програм та досягненню запланованих результативних показників бюджетної програми; розробка пропозицій щодо підвищення ефективності використання бюджетних коштів; прийняття управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів. До підсумкових результатів ефективності бюджетної програми включаються рівень досягнення мети та виконання завдань програми при використанні відповідного обсягу бюджетних коштів, можливість досягнення кращих результатів при використанні цих коштів, зазначаються недоліки організаційного, нормативно-правового та фінансового характеру, а також пов'язані з неналежним виконанням головним розпорядником функції з управління бюджетними коштами. Сприятиме посиленню ефективності витрачання бюджетних коштів розвиток системи державного фінансового контролю, у тому числі аудиту бюджетних програм, дотримання фінансово-бюджетної дисципліни, раціональне витрачання ресурсів бюджету[4].

Одним із чинників, що може негативно впливати ефективність використання коштів бюджету зокрема та на збалансованість бюджетної системи в цілому, є тенденція до утворення державними установами у процесі управління ресурсами бюджету значних сум дебіторської та кредиторської заборгованостей, прострочення термінів їх з погашення. З метою недопущення відволікання коштів бюджету на утворення дебіторської заборгованості є доцільним запровадження обмежень щодо проведення попередньої оплати при закупівлі за бюджетні кошти. Рівень результативності виконання бюджетних програм відображає ефективність діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, якість виконання стратегічних планів їх діяльності, що мають узгоджуватися із національними програмами економічного розвитку, основними напрямками бюджетної політики та значним чином впливає на стан соціально-економічного розвитку країни. Підвищення ефективності бюджетних видатків вимагає дотримання низки макроекономічних умов, зокрема збалансованість бюджету, планування видатків бюджету з урахуванням пріоритетів державної політики соціально-економічного розвитку, подовження горизонту бюджетного планування, розширення фінансових повноважень розпорядників, одержувачів бюджетних коштів з одночасним посиленням відповідальності керівників установ за досягнення результатів виконання бюджетних програм. Наявність середньострокового бюджетного планування, довгострокового бюджетного прогнозування є основою послідовної бюджетної політики та досягнення достатнього рівня дієвості видатків бюджету. Бюджетна результативність забезпечується бюджетною політикою, напрямками якої є обґрунтування обсягу та структури видатків бюджету на основі критеріїв, що відображають ефективність використання бюджетних коштів і визначених на основі пріоритетів соціально-економічної політики; підвищення дієвості системи управління державними активами і пасивами, що дозволить значно підвищити стійкість бюджетної системи, додасть гнучкість бюджетній політиці, що проводиться; вдосконалення бюджетного процесу, забезпечення прозорості бюджету і бюджетних процедур на всіх рівнях бюджетної системи, підвищення ефективності контролю за формуванням доходів бюджету і витрачанням бюджетних коштів; забезпечення збалансованості державного бюджету в середньостроковій перспективі.

Висновки. Бюджетні видатки є вагомим інструментом макроекономічної політики, за їх допомогою держава має можливість здійснювати вплив на розміщення фінансових ресурсів, зайнятість, рівень цін, структуру суспільного виробництва, соціальні перетворення. Підвищення ефективності бюджетних видатків вимагає дотримання низки макроекономічних умов, зокрема збалансованість бюджету, планування видатків бюджету з урахуванням пріоритетів державної політики соціально-економічного розвитку, розширення фінансових повноважень розпорядників, одержувачів бюджетних коштів з одночасним посиленням відповідальності керівників установ за досягнення результатів виконання бюджетних програм. Програмно-цільовий метод планування видатків бюджету як інструмент бюджетного регулювання надає можливість встановити пріоритети в межах граничних обсягів бюджетних асигнувань, регулювати розподіл коштів між бюджетними програмами, сприяти більшій ефективності та прозорості використання бюджетних ресурсів, посилити взаємозв'язок між використаними бюджетними коштами та отриманими відповідними результатами, рівнем наданих суспільних послуг. Важливою умовою посилення впливу видаткової частини бюджету на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства є розробка та запровадження обґрунтованих методів визначення обсягів і структури видатків бюджету, запровадження дієвого механізму оптимізації бюджетних програм, удосконалення порядків використання бюджетних коштів. Сукупність досягнутих результативних показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету, дієвості інституційних перетворень розвитку суспільного середовища становить економічну сутність ефективності бюджетних видатків як складової системи державного регулювання соціально-економічного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Бланкарт Ш. *Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки* / Пер. з нім. – К. : Либідь, 2000. – 609 с.
2. Б'юкенен Дж. *Суспільні фінанси і суспільний вибір* / Дж. Б'юкенен, М. Масгрейв, А. Річард; [пер. з англ.] – К. : Вид.Дім «Києво-Могилянська Академія», 2004. – 176 с.

3. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва та ін.; за заг.ред. А.А.Мазаракі. – К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2015. – 376 с.
4. Запатріна І. В. Програмно-цільовий метод бюджетування у контексті стратегічного та середньострокового планування / І.В. Запатріна, Т.Б. Лебеда // Фінанси України.–2006. – № 10. – С.18–31.
5. Полозенко Д.В. Видатки бюджету на розвиток людського капіталу / Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 15–23.
6. Сперанский М. М. План финансов / У истоков финансового права.– М.: Статут, 1998. – Т.1–С.17-106.
7. Теорія фінансів / За ред. В.М. Федосова, С.І.Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
8. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 5. – С. 64–77.

References

1. Blankart C. *Public finance in a democracy: an introduction to financial science* / Tr. from Germany. - Kyiv: Lybid, 2000. - 609 p.
2. J. Buchanan. *Public finance and public choice* / J. Buchanan, M. Masgreyv, A. Richard; [Tr. from English.] - KA: Vyd.Dim «Kyiv-Mohyla Academy», 2004. - 176 p.
3. *State financial regulation of economic reforms: Monograph* / I. Chugunov, A.Pavelko, T.Kanyeva etc .; by zah.red. A. Mazaraki. - K.: KNUTE, 2015. - 376 p.
4. Zapatrina I. *Program Budgeting in the context of strategic planning and medium* / I.Zapatrina, T.Lebeda // *Finance Ukraine*. 2006. - № 10. - S.18-31.
5. D. Polozenko *Budget expenditures on human capital* / *Finance of Ukraine*. - 2006. - № 4. - P. 15-23.
6. M.Speransky *Plan Finance* / *Finance prava*.- In ystokov N.: *Statute*, 1998. - T.1- S.17-106.
7. *Theory of Finance* / Ed. V.Fedosov, S.Yuriy. - K.: Center of educational literature, 2010. - 576 p.
8. Chugunov I. *Long-term budget strategy cyclical economic system* // *Bulletin KNUTE*. - 2014. - № 5. - S.64-77.

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Чугунов Ігор Якович, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри фінансів

Київський національний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

Ігнатюк Ірина Миколаївна, студентка магістратури факультету фінансів та банківської справи, спеціалізація «Державні фінанси»

Київський національний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Чугунов Игорь Яковлевич, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, заведующий кафедрой финансов

Киевский национальный торгово-экономический университет
ул. Киото, 19, г. Киев, 02156, Украина

Игнатюк Ирина Николаевна, студентка магистратуры факультета финансов и банковского дела, специализация «Государственные финансы»

Киевский национальный торгово-экономический университет
ул. Киото, 19, г. Киев, 02156, Украина

DATA ABOUT THE AUTHORS

Chugunov Igor Yakovlevich, Doctor of Economics, Professor, Honored Worker of Science of Ukraine, Head of the Department of Finance

Kyiv National University of Trade and Economics
19 Kioto Street, Kyiv, 02156, Ukraine

Ihnatiuk Iryna, Master's student of the Faculty of Finance and Banking, specialization «Public Finance»

Kyiv National University of Trade and Economics
19 Kioto Street, Kyiv, 02156, Ukraine